

Oponentní posudek na disertační práci:

Mgr. Lenka Krátká „Československá námořní plavba, 1948-1989“, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin 2016, 254 s. rukopisu včetně Příloh

Mgr. Lenka Krátká si v disertační práci určila zajímavý a originální cíl – zpracovat historii československé námořní plavby v širším kontextu politického, zahraničněpolitického a ekonomického vývoje Československa v období let 1948-1989. Autorka upozorňuje, že vývoj československé námořní plavby v této době provázely a ovlivňovaly zásadní systémové změny, kdy se ČSR stala součástí sovětského bloku a zároveň transformovala svoji ekonomiku na centrálně řízenou. Jako specifickou otázku autorka zkoumala, jak se rozvíjelo toto specifické odvětví zahraničního obchodu, pro jehož existenci nemělo Československo ani přirozené, ani praktické zkušenosti. Zvláštností a nepřilíživě známou okolností tohoto procesu pak bylo, že československá námořní plavba se rozvíjela od počátku 50. let do zhruba poloviny 60. let ve spolupráci s komunistickou Čínskou lidovou republikou. Tomuto tématu, které vnáší zajímavý pohled na problematiku vývoje naší námořní plavby, věnuje autorka v práci nemalou pozornost a jistě tak přináší méně zasvěcenému čtenáři řadu nových poznatků. Po ukončení této spolupráce, jak uvádí autorka, se československá námořní plavba nadále úspěšně rozvíjela až do počátku druhé poloviny 70. let. Následně se v souvislosti s ropnými krizemi zhoršila konkurenceschopnost československého zahraničního obchodu i v této jeho specifické oblasti, kdy mezi nejvýnosnější obchodní činnosti námořní plavby nadále patřil převoz tzv. speciálních nákladů (rozuměj například zbraní). V souvislosti s návratem ke svobodným tržním vztahům pak z ekonomických důvodů československá námořní plavba zanikla.

Za podstatné lze v práci považovat a v zajímavém výkladu sledovat, co Lenku Krátkou vedlo k pokusu kriticky zhodnotit dosavadní převažující obraz, který o československé námořní plavbě let 1948 – 1989 přináší nemalá část odborné či memoárové literatury. Autorka správně poukazuje, že řada autorů kladla až stereotypně důraz zejména na strategický význam, který dle jejich soudu měla československá námořní plavba v období studené války, kdy měla usnadňovat přepravu zbrojní techniky a byla využívána zejména v obchodu se vzdálenými socialistickými či rozvojovými zeměmi, a zároveň byla považována z hlediska tehdejšího zahraničního obchodu za odvětví výrazně ekonomicky přínosné. Za jeden ze základních důvodů potřebného kritického přehodnocení dosavadního výkladu, založeného výrazně na ekonomické výnosnosti a mobilitě provozu obchodního loďstva, uvádí autorka chybějící zasazení problematiky do širšího kontextu sledovaného období. Dle L. Krátké především absentuje u tohoto typu odborné literatury hlubší reflexe ekonomických a politických souvislostí využívání československé námořní plavby. Podobně se autorka kriticky zamýšlela nad zaměřením memoárové literatury, která zvýrazňuje dle soudu L. Krátké zejména vysokou profesionalitu podniku či jednotlivců, výlučnost povolání, poukaz na tvrdou a nebezpečnou práci, často i akcent na přepravní výkony flotily apod. Navíc memoáry jsou psány 'tradičně' s výraznou mírou subjektivního pohledu. Osobní svědectví či záznamy tak postrádají také reflexi širší mezinárodně politické souvislosti kontextu obchodní spolupráce – například u hodnocení obchodní spolupráce s Čínou či souvislosti

vyplývající z proměn etap studené války, příslušnosti ČSR do sféry sovětského mocenského vlivu. Dle autorky tak rozbor dosavadního stavu poznání a dostupné literární produkce k problematice fungování československého obchodního loďstva vykazuje určitou míru zkreslení. Tyto výklady se pak snaží o minimalizaci propojenosti sledovaného obchodního odvětví se státním socialismem, s požadavky předlistopadového komunistického vedení státu a jeho zahraniční politikou, včetně požadavků sovětského bloku. Na to autorka poukazuje i v souvislosti se zlomkovitostí důležité části potřebné relevantní pramenné základny, která by umožnila vedle zhodnocení ekonomické sféry námořní plavby postihnout také politický či státobezpečnostní význam tohoto odvětví. Zde L. Krátká poukazuje zejména na značnou nedochovanost a neucelenost této části pramenné základny v Archivu bezpečnostních složek.

Za velmi přínosný vklad autorky pro pochopení a porozumění zkoumanému tématu považuji její osobité a tvůrčí metodologické uchopení práce. Na základě kombinace četných využitých jednotlivých typů pramenů zejména z provenience relevantních fondů z centrálních archivů v ČR a jejich verifikace se pokusila L. Krátká velmi úspěšně postihnout nejrůznější vztahy a souvislosti, které vyplývají z problematiky československé námořní plavby. Tato cesta jí umožnila uchopit a kriticky vyložit zkoumaný fenomén v maximálně možné a ověřitelné proporci. Užity tak byly metody analýzy, statistické metody, různé formy komparací jednotlivých typů pramenů či sledovaných dat. Za přínosné lze pokládat i užití metody orální historie. Pohled na československou námořní plavbu prostřednictvím vzpomínek bývalých námořníků získaných formou sedmnácti orálně historických rozhovorů s muži ze všech úrovní lodní hierarchie nabízí důležité rozšíření či doplnění ke sledované historii námořní plavby a jsou jistě i cenným korektivem oficiálních pramenů či dokumentů. Práce přináší též základní charakteristiku a vysvětlení chronologického rozčlenění jednotlivých etap rozvoje československé námořní plavby let 1948-1989, které odpovídá i rozdělení výkladového textu do jednotlivých kapitol.

Lze tak jistě souhlasit se hodnocením autorky, že československá námořní plavba představuje mnohovrstevnatou problematiku, která zahrnuje vedle základních ekonomických zájmů též důležité mimo-ekonomické aspekty – politické, vojensko-strategické, státobezpečnostní, jejichž kritickému vyhodnocení věnovala autorka v práci pozornost. Zároveň L. Krátká poukázala, že jedním ze zásadních dobových průvodních aspektů československé námořní plavby, kterému je třeba věnovat pozornost, byla skutečnost, že jak lidé, tak i celý provoz plavby se stal z mnoha důvodů předmětem průvodního a intenzivního zájmu komunistické Státní bezpečnosti.

Autorka originálně a zároveň kriticky zdařile charakterizovala vývoj a problematiku československé námořní plavby ve sledované době a zasadila ji do širšího politického kontextu. Soustředila se též na vysvětlení mechanismů a nástrojů, na jejichž základě byla komunistickým státem československá námořní plavba budována, organizována a řízena. Správně upozornila, že vedle sledování hospodářského přínosu a výnosu patřily mezi důležité kontrolní a sledovací mechanismy též působnost a zájmy Státní bezpečnosti. Výběr tématu práce lze chápat za promyšlený a koncepční. L. Krátké se podařilo v mnohém detailně rozkrýt dosud ne zcela známé vztahy v rámci vnitřního

fungování a činnosti československé námořní plavby a přinést díky vyhodnocení řady detailních statistických analýz či číselných přehledů řadu nových poznatků a důležitých údajů o ekonomické a provozní výkonnosti tohoto odvětví či o technologické mobilitě a konkurenceschopnosti obchodního loďstva. Autorka tak prokázala, že je pozornou badatelkou a skvělou znalkyní uvedené problematiky, a to na základě detailního a pečlivého studia četných archivních materiálů, příslušné odborné literatury, dobových periodik a úřední dokumentace. Výrazně lze v tomto smyslu ocenit i četný a pečlivě zpracovaný poznámkový aparát, seznam pramenů, literatury a dalších zdrojů a též zajímavé přílohy.

V tomto smyslu naplnila disertační práce L. Krátké základní cíl – na základě detailního výzkumu pramenů a kritického studia literatury rozšířila podstatně znalosti o historii a širších souvislostech fungování a charakteru československé námořní plavby v letech 1948-1989, poskytla zároveň řadu podnětů k dalšímu bádání. Autorka prokázala tvůrčí schopnosti v dané oblasti výzkumu a schopnost samostatně zpracovat výsledky svého bádání na požadované úrovni, zařadit je do širšího dobového kontextu a orientovat se v dané problematice.

Předkládaná práce Mgr. Lenky Krátké „Československá námořní plavba, 1948-1989“ svým zpracováním a obsahem splňuje všechny požadavky standardně kladené na disertační práci v daném oboru, uvedenou práci doporučuji k obhajobě a navrhuji klasifikaci prospěla.

Prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc.
Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.

Praha, 19. listopadu 2016